

УДК 338.43.02

*В. С. Півторак,
аспірант, Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки», м. Київ*

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ФЕРМЕРСТВА ЯК ПРОВІДНОЇ ФОРМИ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

*V. S. Pivtorak,
graduate National Research Centre «Institute of Agrarian Economics», Kyiv*

FUTURE DEVELOPMENT OF FARMING AS A LEADING FORM OF SMALL ENTREPRENEURSHIP IN UKRAINE

В статті висвітлено результати дослідження сучасного стану та основних тенденцій розвитку фермерства в Україні, та у Вінницькій області зокрема, визначено його роль та місце в аграрному секторі економіки. На основі динаміки розвитку фермерських господарств здійснено прогнозу оцінку нарощування кількості фермерських господарств у довгостроковій перспективі з визначенням відповідної потреби у матеріально-технічному їх оснащенні. Обґрунтовано важливість розвитку кооперативного руху на селі для забезпечення ефективної діяльності малих підприємств, зокрема доведено доцільність створення зернових кооперативів. Визначено основні проблеми, що заважають розбудові вітчизняного фермерства та сповільнюють його розвиток, а також наведено ряд практичних рекомендацій щодо їх усунення та удосконалення діючого організаційно-економічного забезпечення фермерських форм господарювання.

In the article the main trends in the development of farming in Ukraine and Vinnitsa region in particular are shown, there are defined their role and place in the agricultural sector. Based on the dynamics of the farms there is done an increasing estimate of the number of farms in the long term with the definition of the relevant requirements of its logistics support. There are proved the importance of the creation of agricultural cooperatives in rural areas, in particular the grain cooperatives. There are defined the main problems of domestic farming and a number of practical recommendations for their elimination and improvement of organizational and economic support of the farms are given.

Ключові слова: фермерські господарства, малі підприємства, технічне забезпечення, кооперація, економічна ефективність.

Keywords: farms, small enterprises, technical support, cooperation, economic efficiency.

Постановка проблеми. Теоретично обґрунтовано є важливість розвитку малого сільськогосподарського підприємництва у забезпеченні продовольчої безпеки країни та вирішенні багатьох проблем соціально-економічного характеру на селі. Незаперечним на сьогодні є факт наростаючої ролі фермерства як найперспективнішої форми господарювання в малому аграрному підприємстві, що має потенціал розширення підприємницького середовища та формування і стабілізації середнього класу в суспільстві. Водночас, існує ряд стримуючих факторів розвитку фермерства, серед яких: обмеженість доступу до фінансових ресурсів, недосконалість законодавчої бази у сферах дозвільної системи та ліцензування, обмеженість участі в державних замовленнях, відсутність ефективної системи підготовки кадрів для здійснення підприємницької діяльності тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичним та практичним питанням розвитку фермерства в Україні приділяли увагу в своїх працях такі вчені, як В.П. Горьовий [1], В.К. Збарський [2], В.В. Липчук [3], П.М. Макаренко [4], Л.Ю. Мельник [5], А.С. Мохненко [6], А.С. Шолойко [7] та ін. Разом з тим недостатньо дослідженими залишаються перспективи подальшого розвитку відповідних господарських суб'єктів.

Постановка завдання. Метою статті є висвітлення результатів дослідження стану вітчизняного фермерства та обґрунтування заходів щодо поліпшення організаційно-економічного середовища його розвитку.

Виклад основного матеріалу. Дослідження сучасного стану розвитку фермерства частково прослідкувати через його роль і місце у валовому виробництві сільськогосподарської продукції. Так, обсяги виробництва фермерськими господарствами України протягом останніх років коливаються в межах 10-14% загальних виробничих обсягів сільськогосподарських підприємств, а темпи нарощування виробництва як рослинницької, так і тваринницької продукції є порівняно вищими відносно інших форм господарювання.

Відповідно до спеціалізації виробництва рослинницької продукції фермерськими господарствами Вінницької області, лівова частка їх угідь зайнята під зерновими та зернобобовими культурами – 45-50%, основними серед яких є пшениця та ячмінь. Протягом 2008-2012 рр. частка виробництва фермерськими господарствами по зернових і зернобобових культурах складає приблизно 12% загального обсягу виробництва, по соняшнику – 16-19%. Слід відзначити стрімке збільшення виробництва фермерськими господарствами кукурудзи на зерно, зібрана площа під якою збільшилась із 10,6 тис. га у 2009 р. до 32,9 тис. га у звітному, при аналогічному збільшенні валових зборів урожаю даної культури із 56,8 тис. тонн до 164,3 тис. тонн відповідно. Даний прискіт виробництва несе якісний характер, оскільки на ряду із збільшенням посівних площ рівень урожайності також збільшується. Також швидко збільшуються площі під соняшником, що не є дивним, оскільки дана культура на сьогодні перебуває у досить привабливій цінній категорії щодо реалізації відповідного продукту, хоча й дане нарощування може негативно позначитись на якості сільськогосподарських угідь, що будуть постійно використовуватись.

Проаналізувавши стан тваринництва у фермерських господарствах Вінниччини, відзначимо зменшення поголів'я ВРХ та стрімке нарощування поголів'я свиней. Обсяги виробництва тваринницької продукції протягом періоду дослідження постійно зростають: порівняно із 2005 р. у звітному було вироблено на 25,6% більше молока, у 10 разів більше вовни та реалізовано у 1,5 рази більше м'яса всіх видів.

Незважаючи на зменшення кількості фермерських господарств по Україні, що спостерігаються останніми роками, у Вінницькій області ситуація є кращою, зокрема це зростання кількості відповідних господарських суб'єктів та площі їх земельних угідь (рис. 1), підвищення продуктивності праці, а також зростання чисельності зайнятих працівників та обсягів валової продукції.

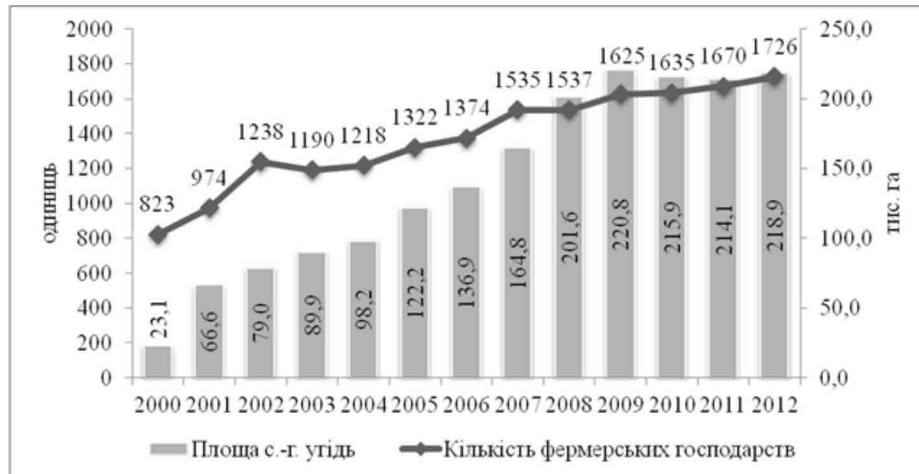

Рис. 1. Розвиток фермерських господарств Вінниччини

Сформовано за даними Головного управління статистики у Вінницькій області.

Подальший розвиток фермерства набуває все більшої актуальності з огляду на те, що найбільш мотивуючою є така форма власності, яка б забезпечила поєднання в одній особі власника засобів виробництва та праці, працівника і менеджера. Крім того, статистично офіційно зареєстрованих фізичних осіб-підприємців відносять до господарств населення, а розмір їх земельних угідь часто перевищує середній розмір угідь вітчизняних фермерських господарств. Тобто, існує значний прихований потенціал розвитку фермерських господарств, що може бути активізований створенням та підтримкою ефективного інституціонального забезпечення з боку держави.

Звичайно, власникам фермерських господарств важко вирішувати наявні проблеми економічного характеру, пов'язані з пошуком вигідних ринків збуту, нестачею матеріально-технічних ресурсів і відсутністю фінансових коштів на його придбання та оновлення, відсутністю потрібних об'єктів зберігання та переробки первинної продукції, що загалом негативно впливає на рівень економічної ефективності їх діяльності. Але, з огляду на світовий досвід, навіть ті суб'єкти, що володіють порівняно низьким економічним потенціалом, об'єднавшись у кооперативи, набувають досить вагомої сили для повного або хоча б часткового подолання зазначених проблем.

Розвиток обслуговуючої кооперації може забезпечити для малих агроформувань може забезпечити захист їх економічних інтересів від проявів недобросовісної конкуренції з боку посередників та стати засобом підвищення кредитоспроможності господарства та сприяння підвищенню професійного рівня товаровиробників. Зокрема, в зерновому підкомплексі існує гостра необхідність формування обслуговуючих кооперативів через відсутність потрібної кількості зернових складів та наявність широкого кола проблем первинної обробки, складування, зберігання та транспортування зерна.

Доцільність створення зернових кооперативів фермерськими господарствами в аграрній сфері підтверджується також значними розмірами обсягів їх валового виробництва зернових та зернобобових культур разом із зазначеними вище проблемами фінансового плану. Крім того на підставі проведеної прогнозової оцінки динаміки обсягів виробництва зернових та зернобобових культур фермерськими господарствами (рис. 2) в Україні та у Вінницькій області зокрема намічається позитивна тенденція нарощування обсягів зазначених культур, при чому частка виробництва фермерських господарств у загальному виробництві має також зростати.

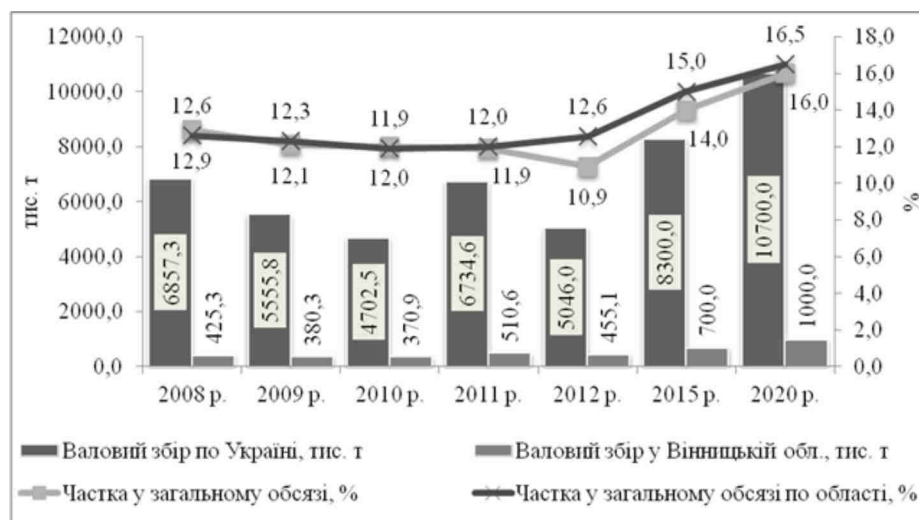

Рис. 2. Динаміка виробництва зернових та зернобобових культур у фермерських господарствах

Сформовано автором.

Створення та підтримка функціонування сучасного зернового кооперативу є великозатратним інвестиційним проектом, - за різними даними вартість будівництва зернохосвища «під ключ» складає 180-300 дол. США на тону потужностей зі зберігання зерна [8, с. 298]. Тому державою має бути активізована діяльність по підтримці створення такого роду об'єктів малими підприємствами на місцевому рівні, що включає додаткове виділення коштів Українського державного фонду підтримки фермерських господарств, державних програм підтримки сільського господарства, лізингових програм та ін. Ще одним напрямом розвитку кооперативного руху в малого аграрному підприємстві є придбання та користування у сумісній власності матеріально-технічних засобів. В сучасних умовах формування економічної системи технічного забезпечення для кожного суб'єкта малого підприємства є недоцільним, оскільки сам власник в процесі господарської діяльності визначає необхідну кількість механізмів та обладнання, їх стан, якість, ефективність та вигідні ринки купівлі. Разом з тим своєрідним «камнем спотикання» для багатьох власників малих підприємств є раціональний рівень механізації, оскільки при низькому його рівні буде страждати результативність господарювання, а при надмірно високому буде знижуватись економічна ефективність через підвищену затратність виробництва. В даному випадку практика кооперування може стати оптимальним рішенням для розв'язання даної проблеми, що обійде стороною питання понесення великих витрат, пов'язаних з

купівлю матеріально-технічних засобів за власний кошт, та значних ставок орендної плати за користування цими ж ресурсами.

Згідно нормативами оптимальна кількість техніки на одне середнє фермерське господарство України має складати: тракторів – 2,46 од., комбайнів – 0,46 [9, с. 211-212]. Відповідно до проведених розрахунків фермерським господарствам Вінницької області в 2012 році не вистачає 2376 тракторів та 38 комбайнів, що в грошовому еквіваленті складає в загальному 348,1 млн грн інвестицій на оснащення діяльності технічними засобами (табл.).

З метою подальшого розбудови системи фермерських господарств та вирішення виявлених проблем їх розвитку та технічного забезпечення пропонуємо наступні заходи поліпшення організаційно-економічного середовища функціонування досліджуваних суб'єктів:

- всебічне стимулювання розвитку кооперації на селі шляхом створення розширеної мережі доступу кооперативних утворень до фінансово-кредитних ресурсів;
- цільове бюджетне фінансування створення заготівельних пунктів продукції сільського господарства;
- виділення з державного резерву земельних ділянок для населення для започаткування фермерських господарств;
- запровадження системи знижених ставок орендної плати для новостворених підприємств та підприємств, що займаються інноваційною діяльністю;
- запровадження спеціального режиму купівлі чи оренди комунального майна із застосуванням різних методів відстрочки платежів для власників фермерських господарств.

Таблиця.

Нормативна потреба фермерських господарств Вінниччини в технічному забезпеченні

Показники	Значення
Кількість фермерських господарств (ФГ), од.	1726
Норматив на 1 ФГ, од.:	
- трактори	2,46
- комбайни	0,46
Фактична наявність с.г. техніки, од.:	
- тракторів	1870
- комбайнів	756
Нестача с.-г. техніки згідно нормативу, од.:	
- тракторів	2376
- комбайнів	38
Середня вартість агрегату, тис. грн:	
- трактора	145,0
- комбайна	95,0
Нормативна потреба в інвестиціях, млн грн:	348,1
у т. ч. - на 1 ФГ, тис. грн	201,7
- на 10 га с.-г. угідь, тис. грн	15,7

Сформовано автором.

З погляду визначення перспектив ролі і місця фермерства у сільському господарстві було здійснено прогнозу оцінку його розвитку на Вінниччині. Обрана методологія прогнозування базується на побудові нейронних мереж, як одного із найпрогресивніших методів моделювання, що було здійснено за допомогою пакета прикладних програм STATISTICA Neural Networks. Вхідними даними для прогнозування часового ряду були змінні дані кількості фермерських господарств за період 1992-2012 рр., що моделювались за допомогою стратегії автоматизованих нейронних мереж. В процесі роботи програмою було опрацьовано 2500 мереж з різноманітними сценаріями, типами мереж, кількістю прихованих нейронів та функціями активації на вході та виході, в результаті чого було виділено 50 найоптимальніших, що відповідають наявному тренду нарощування кількості досліджуваних господарюючих суб'єктів. В подальшому з наявної вибірки нами було відсортовано чотири найкращих моделі відповідно до їх коефіцієнтів продуктивності, що виступають величиною кореляції між рядами вихідних та прогнозованих даних, а також кількісних значень функціоналу помилки та алгоритмів вивчення із виявленням кількості ітерацій до їх зупинки (рис. 3).

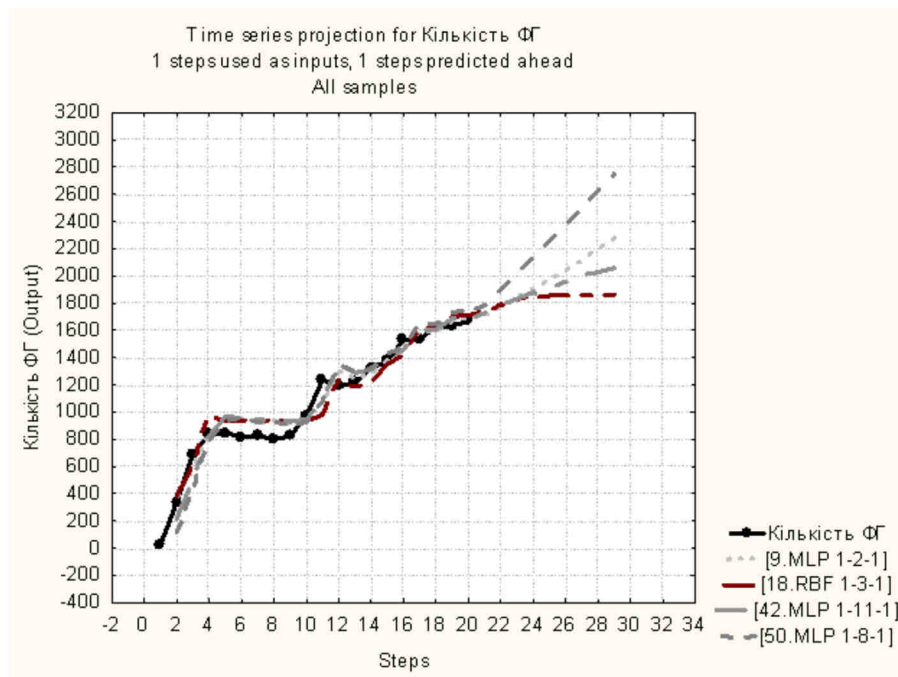

Рис. 3. Діаграма побудови відсортованих моделей для прогнозування фермерства Вінниччини

Сформовано автором.

На діаграмі графічно відображено фактичну динаміку кількості фермерських господарств Вінницької області та запропоновані відібрані моделі розвитку до 29-го кроку побудови, що в часовому проміжку відповідає 2020 року. Даний перелік було звужено до вибору найоптимальнішої моделі, що базується на основі

побудованої діаграми розсіювання цільових та вихідних даних та розмірів відносних помилок на крос перевірі. Отже, відповідно до проведених перевірок, за прогнозу модель було обрано MLP 1-2-1, що найкраще показала себе при розсіюванні даних та має найнижчий показник відносної помилки. Дана модель передбачає подальше нарощування кількості фермерських господарств Вінницької області до 1912 од. у 2015 р. та до 2395 од. у 2020 р., що призведе до відповідного підвищення потреб в техніці (рис. 4).

Рис. 4. Розвиток фермерства Вінниччини та його технічне забезпечення

Сформовано автором.

Зважаючи на такий прогноз, більшість власників фермерських господарств, особливо малого розміру, фізично не зможуть забезпечити належне матеріально-технічне забезпечення власної діяльності. За такої ситуації саме за рахунок спільного використання сільськогосподарської техніки та обладнання буде досягнуто необхідний рівень технологічної оснащеності виробництва. Подальший розвиток кооперації та її поширення у напрямку використання сільськогосподарської техніки може підвищити економічну ефективність малих підприємств різних форм господарювання. Важливим моментом залишається дотримання безприбуткового статусу кооперативних формувань з метою недопущення можливих конфліктів інтересів членів таких угруповань.

Висновки. Проведені дослідження дають підстави визначити фермерські господарства як провідну організаційно-правову форму аграрного підприємництва. Теоретично обґрунтованими є формування оптимістичних прогнозів ефективного розвитку малих агроформувань даного виду, що можуть бути досягнуті за рахунок якісної доробки на законодавчому рівні програм розвитку та підтримки відповідного сектору малого підприємництва в сільському господарстві. Водночас заходи підвищення ефективності діяльності фермерських господарств мають базуватись на інституціональному підґрунті як регулюючій системі забезпечення бажаного економічного ефекту окремих підприємств.

Література.

- Горьовий В.П. Аграрна політика у розвитку фермерства в Україні / В.П. Горьовий, Л.В. Прудивус // Економіка АПК. – 2012. – № 12. – С. 10-17.
- Збарський В.К. Вклад фермерських господарств у розвиток економіки сільських регіонів / В.К. Збарський, А.В. Збарська // Бухгалтерія в сільському господарстві. – 2013. – № 6. – С. 33-38.
- Липчук В.В. Фермерські господарства: стан, проблеми та стратегії розвитку: монографія / В.В. Липчук, Л.Б. Гнатишин, О.М. Кордоба. – Л., 2012. – 236 с.
- Макаренко П.М. Фермерські господарства України – до 20-річного ювілею / П.М. Макаренко, Л.Л. Мельник // Економіка АПК. – 2010. – № 7. – С. 16-24.
- Мельник Л.Ю. Фермерські господарства: проблеми ефективного функціонування та розвитку / Л.Ю. Мельник, О.Е. Ільченко // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2012. – Вип. 2. – С. 131-134.
- Мохненко А.С. Виникнення, еволюція та сутність фермерських господарств / А.С. Мохненко // Таврійський науковий вісник. ХДАУ. – Херсон, 2009. – Вип. 62. – С. 299-306.
- Шолойко А.С. Законодавче забезпечення державної фінансової підтримки страхування виробництва у фермерських господарствах / А.С. Шолойко // Економіка АПК. – 2010. – № 12. – С. 94-97.
- Цимбаліста М.А. Сучасний стан та перспективи розвитку обслуговуючої кооперації в зерновому підкомплексі АПК / М.А.Цимбаліста // Вісник ЖДТУ. – 2011. – № 1(55). – С. 293-298.
- Макаренко П.М. Економічне відтворення аграрного виробництва в умовах ринку: монографія / П.М. Макаренко, Т.В. Попова. - Мелітополь: Вид-во «Люкс». – 2011. – 348 с.

References.

- Hor'ovyy, V.P. (2012), "Agricultural policy in the development of farming in Ukraine", *Ekonomika APK*, vol. 12, pp. 10-17.
- Zbars'kyj, V.K. and Zbars'ka, A.V. (2013) "The contribution of farmers in developing of rural economy", *Bukhhalteriia v sil's'komu hospodarstvi*, vol. 6, pp. 33-38.
- Lypchuk, V.V. Hnatyshyn, L.B. and Kordoba, O.M. (2012) *Fermers'ki hospodarstva: stan, problemy ta stratehii rozvytku: monohrafiia* [Farms: progress, problems and strategies: a monograph], Lviv, Ukraine.
- Makarenko, P.M. and Mel'nyk, L.L. (2010) "Farms of Ukraine - to 20-year anniversary", *Ekonomika APK*, vol. 7, pp. 16-24.
- Mel'nyk, L.Yu. and Il'chenko, O.E. (2012) "Farms: problems of efficient functioning and development", *Derzhava ta rehiony. Serii. Ekonomika ta pidpriemnytstvo*, vol. 2, pp. 131-134.
- Mokhnenko, A.S. (2009) "The emergence, evolution and essence of farms", *Tavrijs'kyj naukovyj visnyk. KhDAU*, vol. 62, pp. 299-306.
- Sholoiiko, A.S. (2012) "Legal securement of state financial support of the insurance production in farms", *Ekonomika APK*, vol. 12, pp. 94-97.
- Tsybalyista, M.A. (2011) "Current state and prospects of development of service cooperatives in grain subcomplex APC", *Visnyk ZhDTU*, vol. 1(55), pp. 293-298.
- Makarenko, P.M. and Popova, T.V. (2011) *Ekonomichne vidtvorennia ahramoho vyrobnytstva v umovakh rynku: monohrafiia* [Economic reproduction of agricultural production in the market conditions: a monograph], Vyd-vo «Liuks», Melitopol, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 20.02.2014 р.

ТОВ "ДКС Центр"